

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

9-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/9 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafroz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Sapparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Raupov Xolmamat Rashidovich, Xaitova Olmaxon Saidovna

O'ZBEKISTONDA KON-METALLURGIYA SOHASI TARAQQIYOTIDA BERUNIY

ILMIY METODOLOGIYASINING O'RNI 13-19

Muminov Ulmas Ravshanqulovich

QADIMGI TURKIYLARDA DAVLATCHILIK AN'ANALARI 20-30

Azamatova Gulmira Bayirbekovna

MEHNAT MIGRATSIYASINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH MEXANIZMLARI:

XALQARO STANDARTLAR VA MILLIY QONUNCHILIK 31-37

Absalom Ziyadullayevich Xujanazarov

YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA SURXONDARYO VILOYATIDA

SOG'LIQNI SAQLASH SOHASIDAGI O'ZGARISHLAR 38-43

Allamuratov Shuxrat Ashurovich

BUXORO AMIRLIGINING ICHKI SAVDO-TRANZIT ALOQALARIDA

AMUDARYO SUV YO'LINING O'RNI 44-49

Sabirov Mansurbek

AMUDARYO SOHILI BO'YLAB XALQARO KARVON YO'LIDA RIVOJLANGAN

O'RTA ASR VA SHAHARLARI SAHIFASI 50-53

Matnazarova Mohira Uktamovna

KO'CHMANCHI CHORVADORLAR CHORVACHILIK XO'JALIGINING

SHAKLLANISH OMILLARI 54-59

Shukurillayev Yunus Asrorovich

BUXORO AMIRLIGIDA HARBIY UNVON VA MANSABLARGA TAYINLANISHIGA

OID HUIJATLAR TAHLILI (QO'SHBEGI DEVONXONASI ARXIVI HUIJATLARI ASOSIDA)..... 60-67

Esanova Nilufar

O'ZBEKISTONDA XALQARO MUNOSABATLARNING USTUVOR YO'NALISHLARI

VA ULARNING SANOAT RIVOJLANISHIDAGI BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI 68-73

Jumayev Abdumo'min Fayziyevich

IBN SINONING ASH-SHIFO ASARINING ISLOM VA YEVIROPA FALSAFASIGA TA'SIRI 74-82

Pardaxol Normamatova Ochildiyevna

MUSTAQILLIK YILLARIDA SURXONDARYO VILOYATINING

SOG'LIQNI SAQLASH SOHASIDAGI XALQARO HAMKORLIGI 83-87

Elboyeva Shaxnoza

O'ZBEK OLIMALARINING XALQARO ILM-FAN, MADANIYAT RIVOJIGA

HAMDA FAN VA TEXNIKA TARAQQIYOTIGA QO'SHGAN HISSALARI 88-94

Джаббарова Юлдуз Джуманиязовна

РОЛЬ ИСТОРИИ МЕДИЦИНЫ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ

ИДЕНТИЧНОСТИ БУДУЩИХ ВРАЧЕЙ В МЕДИЦИНСКИХ ВУЗАХ УЗБЕКИСТАНА 95-100

Tuyev Fazliddin Erkinovich

2009–2011-YILLARDA BUXORO, SAMARQAND, NAVOIY SANOATIDA

O'SISH VA XALQARO HAMKORLIK DINAMIKASI 101-104

<i>Жураева Камола Сайфиддиновна</i> КАСПИЙСКИЙ РЕГИОН ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ УЗБЕКИСТАНА	105-109
<i>Abdujabborov Kamoliddin</i> QADIMGI BAQTRIYA VA AVESTO JAMIYATI DAVRI QISQACHA TAHLILI	110-115
<i>Mamanov Abdurahim Abduhakimovich</i> TEMURIYLAR VA ULARDAN KEYINGI SULOLALAR DAVRIDA DINIY HOKIMIYATNING KUCHAYISHI (SABABLAR VA NATIJALAR)	116-122
<i>Xolmatov Shukurillo Ziyoviddin o'g'li</i> INGLIZ TILLI TADQIQOTLARDA ILK O'RTA ASRLAR MARKAZIY OSIYO TARIXINING O'RGANISH BOSQICHLARI	123-128
<i>Djurayev Baxtiyor Rajaboyevich</i> O'ZBEKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY HAYOTIDA AYOLLARNING O'RNI VA GENDER TENGLIGI MASALALARI (TARIXIY-IJTIMOIIY TAHLIL 1991-2025-YY)	129-136
<i>Matyagbov Toyirjon Sultanbayevich</i> JANUBIY OROLBO'YI HUDUDIDA NEOLIT DAVRI KULOLCHILIGIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR	137-140

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Султанова Дина Файзрахмановна</i> ОБЩЕНАУЧНАЯ МЕТОДОЛОГИЯ ИСТОРИЧЕСКОГО ИНСТИТУЦИОНАЛИЗМА В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ ОТРАСЛИ КОНЕВОДСТВА НА ТЕРРИТОРИИ СОВРЕМЕННОГО УЗБЕКИСТАНА	141-153
<i>Shodmonov Abduvohid Farxod o'g'li</i> O'ZBEKISTON TARIXIY YODGORLIKLARINI RAQAMLI TURIZM ORQALI SAQLASH VA RIVOJLANTIRISH	154-157

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Otamuratov Sarvar</i> YOSHLARGA OID DAVLAT SIYOSATI: XALQARO TAJRIBA ASOSIDA YANGI TASHABBUSLAR VA QONUNGA TAKLIF ETILAYOTGAN MUHIM QO'SHIMCHALAR	158-164
<i>Tashanov Abduxoliq</i> BUZG'UNCHI G'OYA VA BUZG'UNCHI FAOLIYATNING SHAKLLANISHIDA SALBIY TARBIYA VA ATROF-MUHIT TA'SIRI	165-171
<i>Raxmatova Xolidaxon Xolikovna</i> XOJA AHROR VALIY MUROSAGA OID QARASHLARINING FALSAFIY MOHIYATI	172-178
<i>O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna</i> ABDULXAMID SULAYMON O'G'LI CHO'LPONNING BADIY-ESTETIK MEROSI	179-183
<i>Yazdonov Ulug'bek Tashmurotovich</i> TA'LIM VA TARBIYA – JAMIYATNI MA'NAVIY-MADANIY DEFORMATSIYALASHUVDAN SAQLOVCHI OMILDIR	184-189
<i>Абдуллаева Махбуба Нуруллаевна, Жалалова Гулбахор Одилжоновна</i> КОГНИТИВНЫЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ НАУКИ В IX – XII ВЕКАХ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	190-197

<i>Rasulov Hakim Mamanovich</i> DAVLAT VA JAMIYAT O'ZARO ALOQADORLIGINING SIYOSIY-INSTITSIONAL TAHLILI	198-201
<i>Azamova Sitora Ayonovna</i> O'ZBEKISTON ZAMINIDA EKOLOGIK MADANIYATNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI	202-206
<i>Xolmirzaev Xurshid Nakibillaevich</i> FUTUROLOGIK TAFAKKURDA SUN'IY INTELEKTNING NAMOYON BO'LISHI	207-212
<i>Namazova Yulduz Muzaffarovna</i> RAQAMLI SIVILIZATSIYA SHAROITIDA MILLIY TA'LIMNING STRUKTURAVIY-FUNKSIONAL JIHATLARI	213-217
<i>Abdurazoqov Gulmurod Musurmonqulovich</i> MAFKURAVIY OMILLARNING YOSHLAR KAMOLOTIGA TA'SIRI NAMOYON BO'LISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	218-224
<i>Tojibayev Baxromjon Turabayevich</i> "PREKARIAT" TUSHUNCHASINING GENEZISI: ETIMOLOGIYA, FALSAFIY-IJTIMOYIY ANGLASH	225-229
<i>Tursunova Laylo Ergashevna</i> TILAB MAHMUDOVNING ADABIY ESTETIK QARASHLARINING SHAKLLANISH BOSQICHLARI	230-235
<i>Филиппов Ольгерд Александрович</i> ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ ТРАДИЦИЯ В ЭПОХУ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБЩЕСТВА	236-244
<i>Chorieva Madina Aliyevna</i> INKLYUZIV TAFAKKUR — JAMIYATNING BARQAROR RIVOJLANISHINING FALSAFIY ASOSI	245-249
<i>Zakirova Nigora Xalmaxammatovna</i> AXBOROT MAKONIDA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH JARAYONINI RIVOJLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI HAL ETISH IMKONIYATI	250-254
<i>Primov Baxriddin Abdiraxmonovich</i> AXBOROT IMPERIALIZMI TAHDIDLARI	255-261
<i>Karimov Zafarbek Ataboyevich</i> TA'LIM TIZIMINI SOTSIOLOGIK-FALSAFIY TAHLIL QILISHDA GUMANITAR YONDASHUVLAR	262-267
<i>O'razov Bobir Baxtiyorovich</i> IJTIMOIY DAVLAT HAQIDAGI G'ARBONA QARASHLAR: FALSAFIY-ILMIY TAHLIL	268-272
<i>Shaydullayev Normamat Sherkuziyevich</i> RAQAMLASHGAN JAMIYAT SHAROITIDA INSON QADRI VA ONG EVOLYUTSIYASI	273-278
<i>Tursunova Olmos Fayziyevna</i> YOSHLAR HUQUQIY ONGI VA MADANIYATINI YUKSALTIRISHNING MA'NAVIY TARBIYA JARAYONIDA TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI	279-284
<i>Turaeva Sanobar Khalimovna</i> EASTERN EDUCATION - THE IMPORTANCE OF UPBRINGING IN THE FORMATION OF HUMAN QUALITIES IN YOUNG PEOPLE	285-287

<i>Jo'rayev Akram Namozovich</i> EKSTREMIZM G'OYALARIGA QARSHI KURASHDA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH MEXANIZMLARINING PSIXOLOGIK VA FALSAFIY ASOSLARI	288-291
<i>Taylyakova Feruzahon Sultanovna</i> GLOBALASHUV - MA'NAVIYATNI ANGLASH OMILI	292-296
<i>Toxirov Abdumalik Ashurali o'g'li</i> MAHALLA VA OILADA YOSHLAR AXLOQINI ME'YORLASHTIRISHNING IJTIMOIY-FALSAFIY ASOSLARI	297-302
<i>Sherboboyev Muxriddin, Javlonbek Hafizullayev</i> KARL POPPERNING BILISH FALSAFASIGA OID QARASHLARI	303-307
<i>Nasriddinov Faxriddin Xalmamatovich</i> AXBOROT VA AXBOROT TIZIMLARINING FALSAFIY TAHLILI	308-314
<i>Ochilov Husan</i> MILLIY AN'ANA VA MODERNIZATSIYA UYG'UNLIGINING FALSAFIY TAHLILI	315-321
<i>Madaminov Nasimjon</i> MILLIY MUSIQIY MEROS ASOSIDA YOSHLARNING ESTETIK DIDI VA TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHNING FALSAFIY JIHATLARI	322-326
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdammovna</i> MEHNAT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH SOHADAGI XORIJIY TAJRIBALAR	327-331
10.00.00 - FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Narmuratov Zayniddin Radjabovich</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI SCIENCE/ILM KONSEPTLI FRAZELOGIK BIRLIK LARNING LINGOMADANIY XUSUSIYATLARI	332-337
<i>Payzibayeva Madinaxon Sobirjon qizi</i> INGLIZ XALQ ERTAKLARI OBRAZLARINING BADIY XUSUSIYATLARI VA ULARNING O'ZIGA XOS JIHATLARI	338-342
<i>Axmedov Anvar Botirovich</i> NEMIS TILI TIZIMIDA O'ZLASHMA NEOLOGIZMLARNING ROD KATEGORIYASIGA EGA BO'LIH MASALASI	343-347
<i>Djabbarova Shoiri Baltayevna</i> ETNOGRAFIK REALIYALARNING LINGVISTIK XUSUSIYATI	348-351
<i>Genjemuratov Yaqipbek Baxriyatovich</i> FELETONNING JANR SIFATIDA ANIQLASH MUAMMOLARI	352-355
<i>Tadjiyeva Mastura Fayzullayevna</i> INGLIZ MAQOLLARIDA "LOVE" KONSEPTINING VOQELANISHI	356-360
<i>Qurbonova Gulnoza Abduholiq qizi</i> GIDRONIMLARNING STRUKTUR-SEMANIK TAHLILINING XUSUSIYATLARI	361-364
<i>Ayimbetova Shyirin Jabbar qizi</i> BOLALAR ADABIYOTINING POETIK-FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI: YOSH PSIXOLOGIYASI, DIDAKTIKA, AKSILOGIYA	365-371
<i>Ruziyeva Nasiba Kenjayevna</i> O'ZBEK TILIDAGI IBORALARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI VA FRANSUZ TILIGA TARJIMASI	372-375

<i>Бабаева Зарина Сайфуллаевна, Фёдорова Арина Максимовна</i> ГЕЙМИФИКАЦИЯ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	376-385
<i>Xushmatatova Aminaxon</i> LINGUOCULTURAL FEATURES OF SPEECH INTENTION IN THE DISCOURSE OF ENGLISH AND UZBEK DRAMATIC WORKS	386-392
<i>Saparniyazova Sarbinaz Baxtiyarovna</i> THE INFLUENCE OF CONTEXTUAL FACTORS ON THE PERCEPTION OF THE PRAGMATICS OF APOLOGY IN ENGLISH AND UZBEK	393-397
<i>Adxamova Shirin Farhodjon qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA EMOTSIONAL HOLATNI IFODALOVCHI KOLLOKATSIYALARNING QIYOSIY TADQIQI	398-401
<i>Машарипова Валентина</i> ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ АНАЛИЗ ВЕРБАЛИЗАЦИИ ПАРАЛИНГВИСТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ В ПОРТРЕТНЫХ ОПИСАНИЯХ В АНГЛИЙСКИХ И РУССКИХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТАХ	402-405
<i>Abduqahhorova Gulnoza Abduvahobovna</i> RUS VA O'ZBEK TILLARIDAGI IQTISODIY ANGLISIZMLARNING SINTAKTIK XUSUSIYATLARI	406-411
<i>Raxmonova Yulduz Xusanovna</i> ADABIY ASARLARDA IJTIMOIIY FOJIAVIYLIKNING ESTETIK TALQINI	412-417
<i>Ayimbetova Damekhan Maksetbay qizi</i> ADABIYOTDA ANIMALISTIK JANR VA RAMZIY OBRAZLAR BO'YICHA OLIV BORILGAN ILMIY TADQIQOTLAR	418-427
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Фазилов Фарход Маратович</i> УГОЛОВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДИПФЕЙКОВ: ОПЫТ УЗБЕКИСТАНА	428-439
<i>Zokirov Sherzod Ilxom o'g'li</i> FUQAROLAR MUHOJIRATLARI BILAN ISHLASH BO'YICHA CHET EL DAVLATLARI TAJIRIBASI: QIYOSIY-HUQUQIY TAHLIL	440-448
<i>Rakhmonov Tolib</i> ISSUES OF DETERMINING THE CIVIL LEGAL STATUS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN UZBEKISTAN	449-454
<i>Sobitxonov Joxongir Zunnurxon o'g'li</i> ISLOM BANKLARI FAOLIYATIDA "FATVO SHOPPING" AMALIYOTI VA UNING OLDINI OLISH BO'YICHA HUQUQIY MEKANIZMLAR	455-462
<i>Mamatmurodov Farrux Farxod o'g'li</i> O'ZBEKISTONDA SUKUKNI RIVOJLANTIRISH: HUQUQIY ISLOHOTLAR, INFRAUZILMA, MUAMMOLAR VA IMKONIYATLAR	463-472
<i>Юнусов Достонбек Анваржон угли</i> ПОНЯТИЕ И ОСНОВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ ПРАВОВОГО РЕЖИМА ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	473-481

<i>Uteniyazov Keulimjay Kuanishbayevich</i> JINOYAT PROTSSESSIDA AYBLOV FUNKSIYASINI AMALGA OSHIRUVCHI SUBYEKTLARNING HUQUQIY MAQOMIGA OID MUAMMO VA YECHIMLAR	482-489
<i>Xidirov G'anisher Tojimurodovich</i> TEZKOR-QIDIRUV FAOLIYATI USTIDAN SUD NAZORATINING QIYOSIY-HUQUQIY TAHLILI	490-499
<i>Baxronov Ravshan Rashid o'g'li</i> SUN'IY INTELLEKT VA INSON HUQUQLARI: NAZARIY VA HUQUQIY ASOSLAR	500-504
<i>Усмонов Малик</i> ОТСЛЕЖИВАНИЕ И ЗАМОРАЖИВАНИЕ НЕЗАКОННО ПОЛУЧЕННЫХ АКТИВОВ: СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ПОДХОДОВ	505-510
<i>Abdusatarov Jaloliddin Sharafutdin o'g'li</i> RAQAMLI AKTIVLAR BILAN BOG'LIQ NIZOLARNI HAL QILISHNING MUQOBIL USULLARI	511-517
<i>Islomqulova Shohsanam Vahobjon qizi</i> TIBBIYOT XODIMINING KASBIY JAVOBGARLIGINI SUG'URTALASHDA SUG'URTA TOVONI, SUG'URTA PULI VA SUG'URTA MUKOFOTI TUSHUNCHALARINING MOHIYATI	518-524
<i>Ibodullo Xayrullo Jaxongir o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA XORIJIY DAVLATLAR SUDYALARINING KONSTITUTSIYAVIY-HUQUQIY MAQOMI	525-530
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Xolmatova Ziroatxon Anvarovna</i> BO'LG'USI PEDAGOGLARDA NOSTANDART TESTLARNI TUZISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ TAJRIBASI	531-534
<i>Mamajonova Gulnoza Karimovna</i> AXLOQIY VA ESTETIK TARBIYA INTEGRATSIYASINING PEDAGOGIK ASOSLARI	535-539
<i>Gulomova Komila Maxamatjanovna</i> TA'LIMDA FAOL O'QITISH METODLARINING SAMARADORLIGI: TAJRIBA VA TAHLIL	540-544
<i>Berdiyeva Nilufar Berdiyev qizi</i> BO'LAJAK MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI TARBIYACHI –PEDAGOGLARINING IJODIY KOMPETENSIYALARINI INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA SHAKLLANTIRISH TAMOIYILLARI	545-549
<i>Фадлиева Амина Ильхамовна</i> ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ ПЕДАГОГИКА КАРЛА РОДЖЕРСА И ЕЁ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ	550-556
<i>Rajabov Eldor Erkinovich</i> THE ROLE OF PEER REVIEW TO IMPROVE WRITING EFFECTIVELY AMONG EFL STUDENTS	557-561
<i>Jumagulova Aziza Abduljalil qizi</i> BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK BOSQICHIDAGI DZYUDOKILARNING JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH ORQALI JISMONIY TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH USLUBIYATI	562-573

<i>Toshnazarova Mohinur O'sarali qizi</i> "MOTIVATSION YONDASHUV" HAMDA "KREATIV FIKRLASH" TUSHUNCHALARINING MAZMUN VA MOHIYATI	574-578
<i>Maxmudova Nigoraxon Boyqo'zi qizi</i> BO'LAJAK CHET TILI O'QITUVCHILARINI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA PRAGMATIK MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI	579-585
<i>Hamroyeva Robiya Sherali qizi</i> KELAJAK PEDAGOGLARINING TANQIDIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR	586-591
<i>Tug'anboyeva Zamiraxon Shuxratbek qizi</i> TALABA KURASHCHI QIZLARNING KUCH CHIDAMLILIGINI MAXSUS MASHQLAR ORQALI OSHIRISH METODIKASI	592-598
<i>Sadritdinova Dinora A'zamjon qizi</i> WEB ILOVALARNI LOYIHALASHGA OID KOMPETENTLIK VA UNI RIVOJLANTIRISH	599-602
<i>Солохиддинова Фазилатхон Мухиддин кизи</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ УСВОЕНИЯ ГРАММАТИЧЕСКИХ ПОНЯТИЙ	603-611
<i>Ниязова Регина Рустамовна</i> АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ КАДРОВ В ОБЛАСТИ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА	612-615

Received: 2 October 2025
Accepted: 15 October 2025
Published: 25 October 2025

Article / Original Paper

PROBLEMS AND SOLUTIONS CONCERNING THE LEGAL STATUS OF ENTITIES PERFORMING THE ACCUSATORY FUNCTION IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Uteniyazov Keulimjay Kuanishbayevich

Independent researcher at Berdaq Karakalpak State University

Abstract. This article analyzes from a scientific, theoretical and practical point of view the legal status of the entities carrying out an accusatory function in criminal proceedings, their powers, as well as the existing gaps in the current legislation. The subject of the study are persons engaged in prosecutorial activity in criminal proceedings, the topic - questions of determination of their legal status, and the goal - justification for the need to improve the current regulatory framework. The relevance of the topic is that fair and effective prosecution depends to a large extent on the legal status of the accused and the mechanisms for monitoring their activities. Methods of comparative legal analysis, generalization, induction and deduction are used as the research methodology. The results show that the current Code of Criminal Procedure does not clearly define the status and powers of individual entities - investigators and investigators, which leads to different interpretations in practice. The author has justified the inclusion of the prosecutor, investigator, interrogator, heads of investigative bodies and bodies of inquiry and their deputies, public prosecutor, victim, civil plaintiff and their representatives in the composition of entities carrying out an accusatory function. Field of application of the results - improvement of criminal procedure legislation, increase of accuracy and efficiency of law enforcement.

Keywords: criminal process, prosecution function, prosecutor, investigator, inquest officer, legal status, public prosecutor, victim and civil plaintiff.

JINOYAT PROTSESSIDA AYBLOV FUNKSIYASINI AMALGA OSHIRUVCHI SUBYEKTLARNING HUQUQIY MAQOMIGA OID MUAMMO VA YECHIMLAR

Uteniyazov Keulimjay Kuanishbayevich

Berdag nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti
mustaqil izlanuvchisi

<https://orcid.org/0009-0003-3461-3120>

E-mail: u_keulimjay@karsu.uz

Annotatsiya. Mazkur maqolada jinoyat protsessida ayblov funksiyasini amalga oshiruvchi subyektlarning huquqiy maqomi, ularning vakolatlari hamda amaldagi qonunchilikda mavjud bo'shliqlar ilmiy-nazariy va amaliy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqot predmeti – jinoyat protsessida ayblov faoliyatini amalga oshiruvchi shaxslar, mavzusi – ularning huquqiy maqomini belgilash masalalari, maqsadi esa amaldagi normativ-huquqiy bazani takomillashtirish zaruratini asoslab berishdan iborat. Mavzuning dolzarbligi shundaki, ayblovning adolatli va samarali yuritilishi ko'p jihatdan ayblov subyektlarining huquqiy maqomi hamda ularning faoliyati ustidan nazorat mexanizmlariga bog'liqdir. Tadqiqot metodologiyasi sifatida qiyosiy-huquqiy tahlil, umumlashtirish, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanilgan. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, amaldagi Jinoyat-protsessual kodeksda ayrim subyektlar – tergovchi va surishtiruvchilarning maqomi hamda vakolatlari aniq belgilab berilmagan, bu esa amaliyotda turli talqinlarga olib kelmoqda. Muallif tomonidan ayblov funksiyasini amalga oshiruvchi subyektlar tarkibiga prokuror, tergovchi, surishtiruvchi, tergov va surishtiruv organlari rahbarlari va ularning o'rinbosarlari, jamoat ayblovchisi, jabrlanuvchi, fuqaroviy da'vogar hamda ularning vakillari kiritilishi asoslangan. Natijalarning qo'llanish sohasi – jinoyat-protsessual qonunchilikni takomillashtirish, huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida aniqlik va samaradorlikni oshirishdir.

Kalit soʻzlar: jinoyat protsessi, ayblov funksiyasi, prokuror, tergovchi, surishtiruvchi, huquqiy maqom, jamoat ayblovchisi, jabrlanuvchi va fuqaroviy daʼvogar.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI9Y2025N76>

Kirish. Jinoyat-protsessual faoliyat tizimida ayblov funksiyasi markaziy ahamiyatga ega boʻlib, u orqali davlatning jinoyatlarni qonuniy tartibda taʼqib qilish vakolatlari amalga oshiriladi. Ayblov funksiyasi doirasida jinoyat sodir etgan shaxsni aniqlash, unga rasmiy ayb eʼlon qilish va sud muhokamasiga jalb qilish kabi protsessual harakatlar davlat nomidan yuritiladi. Shu tarzda, ayblov funksiyasi nafaqat huquqiy, balki siyosiy-huquqiy mazmunga ega boʻlgan konseptual institut sifatida ham namoyon boʻladi.

Amaldagi Oʻzbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksida jinoyat-protsessual faoliyatning tuzilishi va funksional yoʻnalishlari alohida ahamiyatga ega ekanligi taʼkidlanadi. Xususan, Kodeksning 25-moddasida jinoyat protsessidagi uchta asosiy funksional yoʻnalish aniq belgilab berilgan: 1) ayblov funksiyasi; 2) himoya funksiyasi; 3) ishni hal etish funksiyasi [1]. Ushbu funksiyalar jinoiy odil sudlovni taʼminlash jarayonida muhim tarkibiy elementlar hisoblanadi va ularning har biri belgilangan huquqiy maqom va vakolatga ega subyektlar tomonidan amalga oshiriladi. Shunga koʻra, ayblov funksiyasi davlat nomidan jinoyatni fosh etish bilan bogʻliq boʻlsa, himoya funksiyasi shaxsning huquq va erkinliklarini kafolatlashga qaratilgan, ishni hal etish funksiyasi esa adolatli hukm chiqarish bilan bevosita bogʻliqdir.

Material va metodlar. Tadqiqotda jinoyat protsessida ayblov funksiyasini amalga oshiruvchi subyektlarning huquqiy maqomiga oid qonunchilik normalari, milliy va xorijiy huquqshunos olimlarning ilmiy-nazariy qarashlari, amaliyot tahlili kabilardan foydalanildi. Materiallar sintez, kuzatish, qiyosiy-huquqiy tahlil, umumlashtirish, induksiya va deduksiya metodlarini qoʻllagan holda oʻrganildi.

Tadqiqot natijalari tahlili. Qonun chiqaruvchi tomonidan jinoyat-protsessual faoliyatning asosiy funksiyalari — yaʼni ayblov, himoya va ishni hal etish funksiyalari aniq belgilangan boʻlsa-da, ularni bevosita amalga oshiruvchi subyektlarga nisbatan mukammal va aniq taʼrif berilmagan. Ushbu boʻshliqni toʻldirishda ilmiy-nazariy yondashuvlar alohida ahamiyatga ega. Xususan, jinoyat protsessi ishtirokchilari toifasi, ularning maqomi va huquqiy maqsadlari masalasiga oid chet el mualliflari tomonidan bildirilgan nazariy mulohazalar nazarga sazovordir. Jumladan, ingliz huquqshunosi J.Simonson tomonidan taklif etilgan tasnif bu borada eng keng qamrovli va nisbatan aniq yondashuv sifatida eʼtirof etiladi [2]. Uning taʼkidlashicha, jinoyat protsessida ishtirok etuvchi shaxslar turli maqom va vazifalarga ega boʻlgan holda quyidagi toifalarga ajratiladi:

- jinoyat-protsessual funksiyalarni amalga oshiruvchi shaxslar;
- jinoyat ishini yuritish boʻyicha vakolatli shaxslar;
- shaxsiy huquq va manfaatlarini himoya qiluvchi shaxslar;
- jinoyat protsessini amalga oshiruvchi organ faoliyatiga koʻmaklashuvchi shaxslar;
- jinoyat ishidan bevosita shaxsiy manfaatdorligi mavjud boʻlmagan boshqa ishtirokchilar.

Mazkur yondashuvni yanada rivojlantirgan holda, A.F.Volobuyev jinoyat protsessi ishtirokchilarini tasniflash masalasidagi mavjud nomutanosibliklarni bartaraf etish zarurligini taʼkidlaydi va ularni jinoyat-protsessual faoliyat bosqichlari hamda ishtirokchilar tomonidan

bajariladigan funksiyalarning huquqiy-amaliy xususiyatlaridan kelib chiqib, muayyan toifalarga ajratishni taklif etadi [3].

Ayblov tomoni vakillarini aniqlashda ularning protsessual maqomi va vakolatlarini hisobga olish alohida ahamiyatga ega, chunki ayblov tomoni davlat nomidan harakat qiladigan mansabdor shaxslar toifasini o'z ichiga oladi. Ushbu shaxslar jinoiy huquqbuzarliklarga qarshi kurashish maqsadida maxsus vakolatlar bilan ta'minlangan. A.F. Volobuyev fikriga ko'ra, bu toifaga prokuror, surishtiruvchi, surishtiruv organi rahbari, tergovchi, tergov bo'limi rahbari hamda tergov vakolatiga ega operativ bo'linma xodimi kirishi mumkin va ular umumiy tarzda "dastlabki tergov organlari" atamasi ostida birlashtiriladi. Shu nuqtai nazarni qo'llab-quvvatlab, V.V. Vapnyarchuk ayblov tomoni vakillarini boshqa protsess ishtirokchilaridan farqli holda dastlabki tergovning bevosita subyektlari sifatida qarash lozimligini ta'kidlaydi [4]. Biroq nazarimizda, faqat funksional yoki bosqichlarga asoslangan klassifikatsiya orqali ayblov funksiyasini amalga oshiruvchi subyektlar doirasini to'liq va aniq belgilash imkoni yo'q. Ushbu masala ilmiy-nazariy tahlil va huquqiy-me'yoriy asoslardan kelib chiqib kengroq yoritilishi zarur.

Bu o'rinda muhim va mantiqiy savol tug'iladi: ayblov funksiyasini amalga oshiruvchi subyektlar deganda kimlar nazarda tutiladi? Ayrim huquqshunos olimlar fikriga ko'ra, ayblov faoliyati jinoyat protsessida turli bosqichlarda o'z ifodasini topadi, jumladan ham dastlabki tergov jarayonida, ham sud muhokamasi davomida. Bu yondashuv ayblovning protsessual faoliyatdagi ko'pqirraliligi va turli subyektlar ishtirokida amalga oshirilishini ko'rsatadi [5]. Ushbu faoliyat doirasida jinoyat ishini yuritishda ayblovni ilgari surish, uni asoslash, dalillar to'plash va ayblovni sudda qo'llab-quvvatlash vazifalari yuklatilgan subyektlar ayblov tarafiga mansub hisoblanadi.

Amaldagi jinoyat-protsessual qonunchilik va nazariy manbalardagi qarashlar tahliliga asosan ayblovni amalga oshiruvchi subyektlar qatoriga quyidagilar kiradi [6]: prokuror, tergovchi, tergov boshqarmasi, bo'limi, bo'linmasi, guruhi boshlig'i va uning o'rinbosari, surishtiruvchi, surishtiruv bo'linmasi boshlig'i va uning o'rinbosari, jamoat ayblovchisi, jabrlanuvchi, fuqaroviy da'vogar hamda ularning vakillari. Ushbu subyektlar ayblov faoliyatini jinoyat-protsessual faoliyatning turli bosqichlarida va turlicha shakllarda amalga oshirsalar-da, ularni birlashtirib turuvchi asosiy jihat shundaki, ularning har biriga jinoyat ishini yuritishda ayblovni ilgari surish, uni asoslash va mazkur ayblovni huquqiy asosda yuzaga chiqarishga xizmat qiluvchi protsessual harakatlarni amalga oshirishga oid muayyan vakolatlar, huquq va majburiyatlar yuklatilgan.

Har qanday davlatda jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklarning oldini olishda muhim institutsional vosita sifatida huquqni muhofaza qiluvchi organ va subyektlarning, xususan, prokurorning o'rni alohida ahamiyat kasb etadi. Prokuror huquqni muhofaza qiluvchi organlar tizimida markaziy subyektlardan biri sifatida namoyon bo'lib, u jinoyat-protsessual faoliyatning barcha bosqichlarida – jinoyat ishini qo'zg'atishdan tortib, sud qarori chiqarilishigacha bo'lgan jarayonlarda – ayblov funksiyasining samarali amalga oshirilishini ta'minlaydi. Shu ma'noda prokurorning faoliyati nafaqat jinoiy ta'qibni yuritish, balki davlat nomidan ayblovni ilgari surish, uni asoslash va sudda qo'llab-quvvatlash orqali ayblov funksiyasining asosiy subyekti sifatida namoyon bo'ladi. C.N. Manovanning ta'kidlashicha, prokurorlarning vakolatlarini shunchalik kengki, ular ko'p jihatdan jinoiy odil sudlov tizimining

shakllanish usulini belgilab beradi [7]. Shu sababli, prokuror jinoyat-protsessual tizimda ayblov faoliyatining markaziy va eng nufuzli subyektlaridan biri sifatida e'tirof etiladi.

Prokurorning ayblov funksiyasini amalga oshirishdagi ustuvor maqomi va uning jinoyat protsessidagi hal qiluvchi roli amaldagi qonunchiligimizda ham o'z ifodasini topgan. Xususan, "Prokuratura to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining 4-moddasiga asosan, sudlarda jinoyat ishlari ko'rib subyektlarning davlat ayblovini quvvatlash prokuratura organlari faoliyatining asosiy yo'nalishlari qatoriga kiradi [8]. O'zbekiston Respublikasi JPKning 409-moddasida sud muhokamasida prokurorning ishtiroki belgilangan bo'lib [9], prokuror birinchi instansiya sudida davlat ayblovini qo'llab-quvvatlaydi va dalillarni tekshirishda ishtirok etadi. Agar sud tergov natijalari ayblovni o'zgartirish yoki undan voz kechish zarurligini ko'rsatsa, prokuror bu haqda asoslangan bayonot beradi. Prokurorning ayblovdan voz kechishi sud uchun jinoyat ishini reabilitatsiya asosida tugatishga asos bo'ladi.

Milliy olimalarimizdan D.Dovudovning ta'kidlashicha, prokuror sud davlatning vakili sifatida ayblovni quvvatlab, o'ziga yuklatilgan vazifalardan kelib chiqib, qonunda belgilangan vakolatlar orqali sud qarorlarining qonuniy, asosli va adolatli bo'lishiga ko'maklashadi hamda qonuniylikni mustahkamlash, qonun ustuvorligini, fuqarolarning huquq va erkinliklari, jamiyat va davlatning qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlarini himoya qilinishini ta'minlaydi [10]. Mazkur fikrni qo'llab-quvvatlagan holda shuni aytishimiz mumkinki, prokuror nafaqat sud, balki ishni sudga qadar yuritish bosqichida ham fuqarolarning huquq va erkinliklari, jamiyat va davlatning qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlarini himoya qilinishi uchun mas'ul subyekt hisoblanadi.

Tergov bosqichida amalga oshiriladigan prokuror nazorati faqatgina shaxsning huquq va qonuniy manfaatlarini ta'minlash bilangina cheklanib qolmay, balki tergovchi yoki surishtiruvchi tomonidan amalga oshiriladigan ayblov faoliyatining qonuniy, asosli va to'la hajmda yuritilishiga ham bevosita xizmat qiladi. Bu esa prokurorning ayblov faoliyatidagi ishtirokini nazorat funksiyasi orqali yanada mustahkamlaydi.

Shu bilan birga, jinoyat ishini sudgacha yuritish bosqichida prokurorlar faoliyatining amaliy tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, amalda prokuror hanzugacha jinoyat ishini qo'zg'atish masalasini hal etishda, shuningdek, tergovchi yoki surishtiruvchi tomonidan amalga oshiriladigan tergov hamda boshqa protsessual harakatlarga muayyan darajada ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega. Bu holat, tergovchi yoki surishtiruvchining mustaqil faoliyat yuritishi tamoyiliga muayyan darajada ta'sir etuvchi omil sifatida namoyon bo'lsa-da, aslida prokurorning jinoyat-protsessual funksiyalari (ayniqsa, ayblov) bilan uzviy bog'liq bo'lgan va jinoyat protsessining samaradorligini ta'minlashga qaratilgan institutsional muvozanatni ifodalaydi.

Mazkur nazariy qarashlarning amaliy tasdig'i sifatida 2024-yilda prokuratura organlari tomonidan jinoyat ishlari bo'yicha tergovni amalga oshirishda qonuniylikni ta'minlash borasida amalga oshirilgan ishlarning natijalariga e'tibor qaratish maqsadga muvofiqdir. Xususan, o'tgan yilda 14 623 ta jinoyat ishi bo'yicha tergov harakatlari prokuratura organlari tomonidan bevosita amalga oshirilgan bo'lib, ular doirasida 13 589 nafar shaxsga nisbatan 8 950 ta jinoyat ishi sudga yuborilgan. Shuningdek, surishtiruv va dastlabki tergov organlari tomonidan tergov qilingan 78 543 nafar shaxsga oid 63 454 ta jinoyat ishi prokuror nazoratida ko'rib chiqilib, tegishli sudlarga yuborilgan. Bundan tashqari, tergov jarayonidagi qonuniylikni ta'minlash maqsadida prokurorlar tomonidan 2 684 ta noqonuniy protsessual qaror bekor

qilingan va 56 601 yozma ko'rsatma berilgan. Sud bosqichida esa 80 862 ta jinoyat ishi yuzasidan prokurorlar ishtirok etgani, ularning davlat ayblovinini qo'llab-quvvatlashdagi mas'uliyati va ishtirok darajasi yuqori ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi [11].

Shu bilan birga, amaldagi jinoyat-protsessual qonunchiligimizda tergovchi va surishtiruvchiga nisbatan to'g'ridan-to'g'ri berilgan ta'rif mavjud emas. Qonun chiqaruvchi, faqat JPKning 35-moddasi va 38-moddasi orqali tegishincha dastlabki tergovni va surishtiruvni amalga oshiruvchi organlarni belgilash bilan cheklangan. Bu holat, nazarimizda, tergovchi va surishtiruvchining jinoyat-protsessual faoliyatdagi vazifalari va funksiyalariga oid aniq huquqiy mezonlar yetarli darajada mustahkamlanmaganini ko'rsatadi va, o'ziga xos ravishda, ushbu shaxslarning protsessual funksiyalari yuzasidan turlicha ilmiy-nazariy qarashlar shakllanishiga zamin yaratgan. Xususan, bir qator milliy tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, "tergovchi — dastlabki tergov bosqichida qonuniylik va fuqarolar huquq va erkinliklarini ta'minlash, jinoyat sodir etgan har bir shaxsning jazosiz qolmasligi va birorta aybsiz shaxsning jinoiy javobgarlikka tortilishiga yo'l qo'yilmasligi uchun qonunni to'g'ri qo'llashga mas'ul bo'lgan jinoyat protsessining ishtirokchisidir. Bunday yondashuvga ko'ra, tergovchining vazifasi faqat bitta funksiya – jinoyat ishini tergov qilish bilan chegaralanadi va u ayblov funksiyasining mazmun jihatdan shakllanishida muhim omillardan biri hisoblanadi" [12].

Ayni masala yuzasidan F.M.Muxitdinovning yondashuvi e'tiborga molikdir, chunki u o'z tadqiqotlarida dastlabki tergov organlarini ayblov funksiyasini amalga oshiruvchi subyektlar qatorida ko'rsatib, ularning faoliyatini bevosita jinoiy ta'qibni amalga oshirish bilan bog'laydi. Muallifga ko'ra, mazkur organlar jinoyat sodir etilganligi haqida ma'lumot olgan paytdan boshlab, ayblanuvchi shaxsning shaxsini aniqlash, unga ayb e'lon qilish va javobgarlikka tortish kabi huquqiy jarayonlarni amalga oshirib, jinoiy ta'qibning markaziy vazifalarini bajaradi [13]. Bu esa, o'z navbatida, jinoyat-protsessual qonunchilikda ayblovni amalga oshiruvchi subyektlarni belgilashda kompleks yondashuv talab etilishini ko'rsatadi. Shuningdek, ko'p hollarda tergovchi bajaradigan funksiyalari sifatida quyidagilar ko'rsatiladi: ayblov, himoya, ishni hal etish, jinoyatchilikning oldini olish, jinoyatchilikka qarshi kurashda jamoatchilikni jalb etish, tarbiya va boshqalar.

Mazkur nuqtada tergovchilarning huquqiy maqomi va vakolatlari masalasida Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga (MDH) a'zo ayrim davlatlar jinoyat-protsessual qonunchiligidagi yondashuvlar e'tiborga molikdir. Jumladan, Qirg'iz Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksida "Ayblov tomonidagi protsess ishtirokchilari" deb nomlangan V bobda, xususan 36-moddasida tergovchining huquqiy maqomiga aniq ta'rif berilgan [14]. Unda tergovchi JPKda belgilangan vakolatlar doirasida jinoyat ishi bo'yicha tergov olib borish huquqiga ega bo'lgan mansabdor shaxs sifatida e'tirof etiladi. Xuddi shunday normalar Rossiya Federatsiyasi Jinoyat-protsessual kodeksida ham mavjud bo'lib, uning 38-moddasida tergovchining protsessual maqomi, funksional vakolatlari va mustaqilligiga oid qoidalar aniq belgilangan [15].

Nazarimizda, tergovchi va surishtiruvchi jinoyat ishi yuritilishida shaxsning aybini isbotlash, ayblovga tayyorgarlik ko'rish, shaxsga ayb e'lon qilish hamda unga nisbatan tegishli protsessual qarorlar qabul qilish kabi jarayonlarda faol ishtirok etar ekan, ularning vakolatlari ayblov funksiyasi bilan chambarchas bog'liq ekanini anglatadi. Shuningdek, ular o'z faoliyatini prokuror nazorati ostida amalga oshiradigan mansabdor shaxslar sifatida, asosan shaxsni oqlovchi emas, balki uning aybini tasdiqlovchi dalillarni aniqlash va yig'ishga yo'naltirilgan ish faoliyatini olib boradilar, deb xulosa qilish mumkin.

Umuman olganda, jinoyat ishini sudga qadar yuritishning tergov bosqichida tergovchi va surishtiruvchilar O'zbekiston Respublikasi JPKning 36- va 38¹-moddalarida belgilangan vakolatlar doirasida faoliyat olib boradilar. Ushbu bosqichda ular jinoyat ishining har tomonlama, to'liq va xolisona tergov qilinishini ta'minlash maqsadida keng ko'lamli protsessual huquqlardan foydalanadilar. Amaldagi jinoyat-protsessual qonunchilik normalarining tahlili shuni ko'rsatadiki, tergovchi (yoki surishtiruvchi) faoliyati ustidan uch xil nazorat mexanizmi shakllantirilgan: idoraviy nazorat, prokuror nazorati va sud nazorati. Shu tariqa, tergovchi (yoki surishtiruvchi) ushbu uch turdagi nazorat turlaridan tashqari holatlarda o'z vakolatlari doirasida protsessual mustaqillikka ega hisoblanadi. Ya'ni, u qonun normalari asosida o'z ichki ishonchiga tayanib, jinoyat ishini yuritish bo'yicha mustaqil qarorlar qabul qilish huquqiga ega. Nazarimizda, tergovchilarning mustaqilligi tamoyili u mutlaq erkinlikka ega degani emas, balki nazorat va muvozanat mexanizmlari orqali cheklangan holda qonuniylik tamoyiliga bo'ysundirilganligini anglatadi.

Bunda aytib o'tish joizki, amaldagi jinoyat-protsessual qonunchiligimizda tergov boshqarmasi, bo'limi, bo'linmasi, guruhi boshlig'i va ularning o'rinbosarlariga (shu jumladan surishtiruv bo'linmasi boshlig'i va uning o'rinbosariga) berilgan vakolatlarni tahlil qilish, ularning ham jinoyat ishini sudga qadar yuritish bosqichida amalga oshiriladigan ayblov faoliyatiga muayyan darajada ta'sir ko'rsatishlari va unga hissa qo'shishlari mumkinligini ko'rsatadi. Ushbu shaxslar tomonidan amalga oshiriladigan tashkiliy, nazorat va tartibga soluvchi funksiyalar orqali tergovchilarning faoliyati muvofiqlashtirilishi, belgilangan protsessual talablarga rioya etilishi ta'minlanadi. Shu jihatdan qaralganda, tergovchi protsessual mustaqil shaxs sifatida o'z vakolatlarini amalga oshirar ekan, yuqorida ko'rsatilgan shaxslar va ularning o'rinbosarlari ayrim holatlarda ayblov faoliyatining samaradorligi va tizimlilikini ta'minlashda bilvosita (ayrim hollarda bevosita) ishtirokchi sifatida namoyon bo'ladilar.

Shuningdek, amaliyot tahlillari shuni ko'rsatadiki, jinoyat-protsessual qonunchiligimizda nafaqat tergovchi (yoki surishtiruvchi), balki muayyan holatlarda tergov boshqarmasi, bo'limi, bo'linmasi yoki guruhi rahbarlari va ularning o'rinbosarlari (shu jumladan surishtiruv bo'linmasi boshlig'i va uning o'rinbosari) ham jinoyat ishi yuzasidan tergovchining (yoki surishtiruvchining) vakolatlaridan foydalanib, dastlabki tergovni shaxsan amalga oshirish huquqiga ega (JPKning 37- va 39-moddalari). Bu esa mazkur shaxslarning ayblov faoliyati shakllanish jarayonidagi rolini faqat tashkiliy-nazorat funksiyalari bilan cheklab qo'ymasdan, balki bevosita ishtirokchi sifatida namoyon bo'lishlarini ham asoslab beradi.

Shu bilan birga, prokurorga ham jinoyat-protsessual qonunchilikda belgilangan ayrim holatlarda tergovni bevosita amalga oshirish, jumladan, jinoyat ishini yuritish, alohida tergov harakatlarini o'tkazish, dalillarni to'plash va ularni baholashda ishtirok etish huquqi berilgan (JPKning 382-moddasi). Prokurorning bunday faoliyat yuritishi ayblov faoliyatining shakllanishi, qonuniylikning ta'minlanishi hamda jinoiy ta'qib samaradorligi nuqtai nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Amaldagi qonunchilik va ilmiy-nazariy qarashlar asosida ayblovni amalga oshiruvchi subyektlar tarkibiga quyidagilar kirishi haqida ilmiy xulosaga kelindi: prokuror, tergovchi, surishtiruvchi, tergov va surishtiruv organlari rahbarlari va ularning o'rinbosarlari, jamoat ayblovchisi, jabrlanuvchi, fuqaroviy da'vogar hamda ularning vakillari.

Прокурор jinoyat-protsessual faoliyatda ayblov funksiyasining yetakchi va eng markaziy subyekti sifatida faoliyat yuritadi. U jinoyat ishini qo'zg'atish, nazorat, ayblovni tasdiqlash, davlat ayblovini qo'llab-quvvatlash, sudda ishtirok etish va zarur hollarda tergovni bevosita amalga oshirish vakolatlariga ega. Shu bilan birga, prokurorning tergovni shaxsan olib borish holatida qanday protsessual maqomda harakat qilishi qonunchilikda ochiq qoldirilgani, tegishli o'zgartirishlar kiritish zaruratini yuzaga keltirmoqda, degan xulosaga kelindi. Shu sababli ham O'zbekiston Respublikasi JPKning 382-moddasi uchinchi qismining yettinchi xatboshisiga o'zgartirish kiritilishi va quyidagi tahrirda bayon etilishi taklifi ilgari suriladi:

«surishtiruvda, dastlabki tergovda ishtirok etadi hamda zarur hollarda, ushbu Kodeksga muvofiq har qanday ish bo'yicha ayrim tergov harakatlarini shaxsan bajaradi yoki **tergovchi vakolatlaridan foydalanib**, tergovni to'liq amalga oshiradi»;

Tergovchi va surishtiruvchi jinoyat protsessida ayblovni tayyorlash va shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ular ishni sudga qadar yuritish bosqichida ayblov, himoya, ishni hal etish, jinoyatchilikning oldini olish, jinoyatchilikka qarshi kurashda jamoatchilikni jalb etish, tarbiya va boshqa funksiyalarni bajaradi.

Shuningdek, jabrlanuvchi va fuqaroviy da'vogar ham ayblov tarafidagi mustaqil protsessual ishtirokchilar sifatida tan olinadi. Ularning protsessual manfaatlari ayblanuvchining javobgarligi isbotlanishiga bevosita bog'liq bo'lib, ular tomonidan ilgari surilgan ayblov subyektiv tusga ega bo'lishi mumkin. Jamoat ayblovchisi esa jamiyat nomidan sud muhokamasida ayblovning asoslanganligini ta'minlashda ishtirok etadi.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси - <https://lex.uz/docs/-111460>
2. Simonson J. The place of "the people" in criminal procedure //Columbia Law Review. – 2019. – Т. 119. – №. 1. – С. 249-308.
3. Volobuyev A. F. Participants in criminal proceedings: problematic issues of classification //Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs. – 2024. – Т. 107. – №. 4. – С. 126-136.
4. Вапнярчук В. В. Щодо особливостей окремих способів збирання доказів у кримінальному провадженні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2022. Вип. 70. С. 405–410. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.65>.
5. Головинская И. В., Столетовых Н. Г. Уголовный процесс //Учебное пособие. Издание. – 2021. – с 59.
6. Жиноят процессида таъкиб фаолиятини такомиллаштиришнинг назарий, амалий ва қонунчилик муаммолари /Ф.М.Мухитдинов; масъул муҳаррирю. ф.д., проф. Р.Ж. Рўзиев; Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, Тошкент давлат юридик институти - Тошкент: Фалсафа ва ҳуқуқ нашриёти, 2012. – б 97; Головинская И. В., Столетовых Н. Г. Уголовный процесс //Учебное пособие. Издание. – 2021. – с 59.
7. Манова Н. С. Роль прокурора в координации деятельности органов дознания и предварительного следствия по осуществлению уголовного преследования // Legal Concept = Правовая парадигма. – 2021. – Т. 20, № 2. – С. 12–20. – DOI: <https://doi.org/10.15688/lc.jvolsu.2021.2.2>
8. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, 29.08.2001 йилдаги 257-II-сон - <https://lex.uz/docs/106197>
9. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси - <https://lex.uz/docs/-111460>

10. Д.Довудова. Биринчи инстанция судларида жиноят ишларини юретишда прокурор ваколати тушунчаси, юридик табиати. Мақола. Ўзбекистон Республикаси Бош Прокуратураси Академияси Ахборотномаси. №4 (40) 2019. 65-б.
11. Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасининг расмий сайтидаги очиқ маълумотлар: <https://prokuratura.uz/#/ochiqmalumot>
12. Тўлаганова Г.З. Базарова Д.Б. Хидоятлов Б.Б. Жиноят процесси иштирокчилари. ўқув-қўлланма. -Т.: ТДЮУ нашриёти, 2022. -148 б.
13. Жиноят процессида таъкиб фаолиятини такомиллаштиришнинг назарий, амалий ва қонунчилик муаммолари /Ф.М.Мухитдинов; масъул муҳаррир. ф.д., проф. Р.Ж. Рўзиев; Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, Тошкент давлат юридик институти - Тошкент: Фалсафа ва ҳуқуқ нашриёти, 2012. – б 98-99.
14. Уголовно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики от 28 октября 2021 года № 129 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 14.03.2025 г.) - https://continent-online.com/Document/?doc_id=36639004#pos=6;
15. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18 декабря 2001 года № 174-ФЗ (с изменениями и дополнениями по состоянию на 07.06.2025 г.) - https://continent-online.com/Document/?doc_id=30407315#pos=1031;

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/9 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).